

SPIRU HARET, SUȘȚINĂTOR AL ȘTIINȚELOR ISTORICE – UN DOCUMENT DIN COLECȚIILE BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

Liana NĂSTĂSELU¹
liana_nastaselu@yahoo.com

ABSTRACT: The mission of the Romanian Historical Commission, passed by the Parliament in 1910, at the initiative of Spiru Haret, was to provide scholarly editions of all domestic and foreign factual written accounts concerning the Romanian history and literature of the fourteenth-eighteenth centuries. The new institution resembled the „Monumenta Germaniae Historica” and Russian Archeographic Commission. The appearance of the Historical Commission revealed the tendency of the government, to increase the number of the centres of academic research, due to the great number of specialists in history and philology capable to develop new directions in the historical research and writing

KEYWORDS: Spiru Haret, Romanian Historical Commission, historical research, historical writing, editing of historical documents

În Adunarea Legislativă din anii 1909–1910, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Spiru Haret, propunea proiectul de lege pentru înființarea Comisiunii Istorice a României. Scopul acestei noi instituții era editarea critică a izvoarelor narative și documentare privind Țările Române în secolele XIV–XVIII. Potrivit inițiatorului proiectului legislativ, reconstituirea istoriei neamului pe baza documentelor reprezintă cea mai însemnată cauză pentru care luptă pleiada de istorici formați sub auspiciile Academiei Române. Urmărind disputa istoricilor asupra valorii cronicilor moldovenești din secolul al XVII-lea și având în vedere recunoașterea de către

¹ Bibliograf la Biblioteca Academiei Române.

aceștia a deficiențelor edițiilor vechi², matematicianul Spiru Haret remarcă în discursul său de susținere a proiectului: „judcata studiilor istorice, care se face la noi cu atâta râvnă de câtva timp, și numeroasele publicațiuni ce ies pe fiecare zi la iveală sunt lipsite de o bază istorică sigură, pe cât timp punctul de plecare al tuturor acestor publicațiuni și concluziile ce se pot trage din ele sunt așa de șubrede, încât nici astăzi, la începutul secolului XX, noi nu știm bine ce cronici avem și ce valoare să punem pe ele!”³

În viziunea lui Haret, editarea științifică a cronicilor interne și străine referitoare la Țările Române, a monumentelor literare care au importanță deosebită pentru studiul limbii și literaturii române, cât și a documentelor interne și a inscripțiilor, trebuie preluată de către stat, una dintre obligațiile acestuia fiind cinstirea trecutului său⁴. Servesc drept model, în această întreprindere, două instituții create în secolul al XIX-lea: „Monumenta Germaniae Historica” (1819) și Comisia arheografică de pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice din Sankt-Petersburg (1834).

În cadrul dezbaterilor parlamentare, ministrului i se impută, de către Take Ionescu, centralizarea excesivă a serviciilor ministerului, un punct respins de Spiru Haret prin replica: „această chestiune ... nu are nimic de a face cu publicarea cronicilor și documentelor țării”⁵. Totodată, documentele de fundamentare a proiectului de lege relevă tendința de a se crea mai multe centre de cercetare academică, constatându-se astfel progresul pregătirii universitare în științele istorice și lipsa de fonduri a Academiei pentru a-și extinde activitatea de editare a izvoarelor narative⁶. În cuvân-

² Se are în vedere adunarea, de către Mihail Kogălniceanu, începând din 1845, a cronicilor moldovenești, care vor fi completate, în a doua ediție, cu cele muntenești. Vezi: *Letopisițile Țării Moldovii*, t. I, Iași, 1852, t. II-III, Iași, Cantora Foaiei sâtești, 1845-1846; ed. a II-a, *Cronicle României sau Letopiseștele Moldovei și Valahiei*, I-III, București, Imprimeria națională, 1872-1874.

³ Cf. *Discurs în ședința Adunării Deputaților de la 2 martie 1909 în discuția proiectului pentru înființarea comisiei istorice a României*, în *Operele lui Spiru C. Haret publicate de Gh. Adamescu*, ediție îngrijită și note de Constantin Schifirneț, vol. VI, *Parlamentare. Rapoarte, expuneri de motive, discursuri, 1907-1911*, [București], comunicare.ro, [2009], p. 169.

⁴ Vezi *Legea Comisiunii istorice. Expunere de motive*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. VI, p. 167.

⁵ Cf. *Discurs în ședința Adunării Deputaților de la 2 martie 1909...*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. VI, p. 168.

⁶ Vezi în acest sens intervenția în fața Senatului a lui Dimitrie I. Ghica (*Arhiva Spiru Haret*, Dosar 54), care afirmă, în deplin acord cu inițiatorul proiectului de lege, următoarele: „Din fericire, Academia nu are astăzi monopolul bărbaților erudiți la noi;

țarea sa din Parlament din 2 martie 1909, Haret susține: „Este vorba să se facă o lucrare de știință care nu costă mai nimic, pe lângă însemnătatea ei; este vorba de a se face ceva la care până acum nu s-a gândit nimeni – pentru un motiv sau pentru altul –, dar care trebuie să se facă numai decît, pentru ca istoria țării noastre să nu se mai clădească pe lucrări de fantezie, ci pe documente sigure și neîndoioase. Pentru aceasta avem destui oameni de știință și în Academie și în afară de Academie”⁷.

Proiectul de lege prevede organizarea unei instituții de cercetare alcătuite din cinci persoane, „dintre istoricii și filologii cu o reputație bine stabilită prin lucrările lor științifice”, adică „profesori universitari de specialități respective, sau membri ai Academiei Române, sau doctori în științele istorice ori filologice, sau să aibă un titlu echivalent”, pe un termen de șapte ani⁸. Legea reglementează și modalitățile de achiziționare de către comisie a documentelor pentru a-și îndeplini scopul său, specificându-se că toate materialele folosite vor fi depuse definitiv în colecțiile Bibliotecii Academiei Române⁹. În același timp, se preconizează că rezultatele cercetării vor fi răspândite prin intermediul edițiilor critice și al unui Buletin anual sau trimestrial¹⁰.

cultura și instrucțiunea și-a răspândit razele într-un cerc mult mai larg și avem în afară de Academie forțe cari se pot utiliza cu folos în culegerea, în coordonarea și în corectarea cronicilor noastre vechi, pentru ca apoi aceste cronici să fie editate în așa formă, încât să poată fi consultate cu înlesnire și cu încredere de toți aceia cari sunt doritori de a studia istoria și moravurile neamului nostru”. Despre sfera de preocupări în domeniul istoriei pe care le preia Academia Română la înființarea ei, vezi Dan Berindei, *Înființarea Societății Literare (Academice) (1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii”, IX, 1956, nr. 5, p. 31–44; Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, București, 1983, p. 87–92.

⁷ Cf. *Discurs în ședința Adunării Deputaților de la 2 martie 1909...*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. VI, p. 170.

⁸ Cf. *Arhiva Spiru Haret*, Dosar 54.

⁹ Vezi *Arhiva Haret*, Dosar 54: „Art. 6: – Pentru împlinirea scopului său, comisia istorică va avea dreptul: a) Să intre în corespondență directă cu toate autoritățile din țară și cu instituțiile similare străine (academii, arhive publice și private, biblioteci, comisii istorice etc.); b) Să împrumute spre studiere și publicare orice manuscrise, documente, tipărituri vechi, precum și orice alte rămășițe ale trecutului de cari ea ar avea nevoie pentru studiile și edițiile sale; c) Să delege pe membrii săi, sau persoane din afară de comisie, ca să facă cercetări științifice în bibliotecile, arhivele și colecțiile din țară și din străinătate; d) Să primească donații de cronici, documente, tipărituri vechi și alte resturi ale trecutului, pe cari le va păstra până la publicarea lor, depunându-le apoi definitiv în Biblioteca Academiei Române”.

¹⁰ *Ibidem*.

În primăvara anului 1909, proiectul de lege pentru instituirea Comisiunii istorice a României a fost respins de către Senat. Acest eșec nu l-a făcut însă pe Spiru Haret să renunțe la ideea sa, astfel că, prin decizia ministerială din data de 23 mai 1909, constituie o comisie temporară, ai cărei membri erau Ioan Bogdan (președinte), Dimitrie Onciul, Ioan Bianu, Constantin Giurescu, Demostene Russo și, ca secretar, Alexandru Lapedatu.

Convingerea că publicarea documentelor necesare istoriografiei românești trebuie susținută de către stat îl readuce pe Spiru Haret în fața Adunării Legislative în ziua de 9 februarie 1910, unde cere permanentizarea Comisiei istorice temporare pentru o perioadă de șapte ani, cu posibilitatea de reînnoire a mandatului. În discursul parlamentar, Haret arată din nou o bună informare privind discuțiile asupra chestiunilor de istorie medievală¹¹. În primul rând, se referă la noile concluzii ale lui Const. Giurescu despre contribuția culturală a marilor cronicari din secolul al XVII-lea și paternitatea cronicii atribuite lui Grigore Ureche¹². De asemenea, menționează că, pentru serbările dedicate comemorării morții lui Ștefan cel Mare, în anul 1904, a decis publicarea unei colecții de documente legate de

¹¹ Referitor la interesul constant față de dezvoltarea științelor istorice, este interesantă corespondența lui Spiru Haret cu N. Iorga, destul de activă în perioada pregătirii pentru ceremonia aniversării morții lui Ștefan cel Mare din data de 2 iulie 1904, atunci când Ministerul îi comandă lui Iorga un volum de popularizare a epocii domnitorului: *Istoria lui Ștefan cel Mare, povestită neamului românesc*, București, Editura Minerva, 1904. Cf. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VII, p. 297. Din aceeași corespondență se poate constata că Haret îi solicită lui Iorga un studiu de istorie bisericească a românilor: „26 iunie 1904. Stimate domnule Iorga, oare ai vrea d-ta să te însărcinezi a alcătui o istorie, științifică și documentată, a Bisericii românești? Dă-mi, te rog, un răspuns, pentru ca, în caz afirmativ, să ne dăm o întâlnire”. Cf. I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 300. Lucrarea lui N. Iorga a apărut peste câțiva ani. Vezi *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I–II, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1908–1909.

¹² Const. Giurescu, „un tânăr învățat, de mare merit” (după formula lui Spiru Haret), profesor la un liceu din București și șef al serviciului Arhivelor din Ministerul Afacerilor Externe, membru corespondent al Academiei Române (din 1909), publicase lucrarea *Noi contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1908. S-a remarcat prin stabilirea textului original al *Letopisețului* lui Grigore Ureche, în raport cu versiunile efectuate de Simion Dascălul, Misail Călugărul și Axinte Uricariul. Vezi *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă, întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istratie logofătul și alții de Simion Dascălul*, București, Socec, 1916. Ca membru al Comisiei istorice a publicat o impresionantă serie de cronici, rămânând până astăzi un model de cercetare și acuratețe filologică. Vezi *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 155–156.

domnia acestuia, în acest sens fiind rezervată o sumă de câteva mii de lei, de care editorul, Ioan Bogdan, avea nevoie pentru realizarea lucrării (atât cheltuieli de călătorie în Austro-Ungaria, Rusia și în țară pentru colectarea documentelor, cât și bani pentru tipărire)¹³. Colecția de documente în două volume a lui Ioan Bogdan a fost prezentată în ședința din Parlament, însă a fost scoasă de sub tipar abia în anul 1913, fiind dedicată „memoriei întemeietorului Comisiunii istorice”¹⁴.

În luna februarie 1910, proiectul de lege pentru înființarea Comisiunii istorice a României este adoptat în ambele Camere. Comisia a funcționat până în anul 1938 și a publicat 16 volume ale Buletinului, volumul întâi apărând în anul 1915.

Se poate afirma că problemele de care s-a lovit în timpul mandatului foarte scurt de conservator provizoriu la Muzeul Național de Antichități (31 ianuarie – 26 februarie 1881)¹⁵ l-au făcut pe Spiru Haret să reflecteze asupra soluțiilor de organizare instituțională a memoriei istorice a statului român aflat în plin proces de emancipare și modernizare. Astfel, ca membru titular al Academiei Române, Haret a susținut votarea în Adunarea Legislativă a *Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice* (26 martie 1892), care prevedea înființarea Comisiunii Monumentelor Istorice, a cărei sarcină principală era alcătuirea inventarului tuturor edificiilor și obiectelor vechi¹⁶.

Documentul păstrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise – Carte rară, *Arhiva Spiru Haret III Ms 2*, pe care îl publicăm în anexă, este redactat după două luni de la prima numire a lui Spiru Haret în funcția de ministru al cultelor și instrucțiunii publice (31 martie 1897). Memoriul trasează conturul viitoarei politici guvernamentale a lui Haret pentru asumarea istoriei naționale atât în școală, cât și în

¹³ Cf. *Discurs în ședința Adunării Deputaților de la 9 februarie 1910, în discuția legii pentru înființarea Comisiunii istorice a României*, în *Operele lui Spiru C. Haret, ed. cit.*, vol. VI, p. 174.

¹⁴ *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I–II, publicate de Ioan Bogdan, București, 1913.

¹⁵ Vezi G. Murnu, *Știința arheologică și d-l S. Haret*, în *Lui Spiru Haret*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1911, p. 1147–1151.

¹⁶ Cf. Alex. Lapedatu, *Scurtă privire asupra chestiunii conservării și restaurării monumentelor istorice*, în *Lui Spiru Haret*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1911, p. 780–801. În aceeași lucrare vezi V. Drăghiceanu, *Colecțiunile Comisiunii Monumentelor Istorice*, p. 802–809. De asemenea, a se vedea Aurel V. David, *Spiru Haret și istoria națională*, în „Opinia națională”, anul XXI, nr. 624, 17 iunie 2013, p. 1–2, nr. 625, 24 iunie 2013, p. 2.

cercetarea academică. În circulara nr. 43265 din 1902 către revizorii școlari, ministrul Haret exprimă clar viziunea sa asupra studiului istoriei ca unul dintre cele mai puternice mijloace educative: „Studiul istoriei trebuie să fie un mijloc de a infiltra în sufletul copiilor conștiința națională, de a-i face să înțeleagă rostul chemării în lume a poporului din care face parte; de a le insufla încredere într-însul, iubire de țară și dorința de a se devota pentru dânsa. Istoria trebuie să le arate suferințele trecute ale poporului român, venite toate din neunirea din năuntru sau din vrăjmășia celor din afară; ea trebuie să-i facă să înțeleagă deosebirea dintre azi și ieri, virtutea și înțelepciunea națiunii care a știut să se înalțe acolo unde este numai prin înțelepciunea și vitejia ei și a conducătorilor ei”¹⁷.

Lucrarea de la poziția (4) din memoriu, *id est Corpus inscriptionum slavo-romanicarum*, fusese prezentată pentru finanțare la Consiliul de Miniștri în referatul nr. 2181 din 16 mai 1897¹⁸. Proiectul nu a fost dus însă până la capăt, deși Haret se consultase și cu Comisia Monumentelor Istorice. Totuși, în anii următori ministerul îl va susține pe N. Iorga în efortul său de adunare a inscripțiilor medievale¹⁹.

Biograful și editorul lui Spiru Haret, Gh. Adamescu, care a consultat memoriul anexat, stabilește soarta proiectelor menționate. Astfel, lucrarea de la poziția 1, privind popularizarea istoriei naționale, încredințată lui Gr. Tocilescu și Ioan Bianu, a apărut în anul 1908, sub semnătura lui Al. Vlahuță, *Din trecutul neamului*²⁰. Colecții de cântece naționale pentru uzul școlar (poziția 2) au fost realizate de Gavriil Musicescu (*25 de cântece ... destinate uzului școlii, Iași, 1898*), D. G. Kiriac (*Cântece și coruri școlare*, București, 1902) și Gr. Teodossiu (*Ciripit de păsărele*, vol. I–II, București, 1921–1936)²¹. Comisia coordonată de Gr. Tocilescu, Ioan Bianu și G. Demetrescu Mirea, profesor și director la Școala de Arte Frumoase din București, a realizat, din bugetul Casei Școlii, colecții de planșe pe

¹⁷ Cf. *Circulara nr. 43265 din 1902 către revizorii școlari cu privire la activitatea corpului didactic rural*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. II, p. 163.

¹⁸ Cf. Toma G. Bulat, *O încercare de a publica un „Corpus inscriptionum slavo-romanicarum”, în „Romanoslavica”, XII, 1965, p. 241.*

¹⁹ Vezi N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I–II, București, Editura Minerva, 1905–1908.

²⁰ Al. Vlahuță, *Din trecutul nostru*, București, Socec, 1908. Vezi Gh. Adamescu, *Biografia lui Spiru Haret*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. I, p. 69.

²¹ Cf. Gh. Adamescu, *Biografia lui Spiru Haret*, în *Operele lui Spiru C. Haret*, ed. cit., vol. I, p. 69.

teme istorice pentru clasele primare (poziția 3)²². Colecția de folclor (poziția 5) a fost realizată parțial prin publicarea, în anul 1900, a trei volume de *Materialuri folkloristice*, lucrare coordonată de Gr. Tocilescu²³. Primul număr al revistei enciclopedice populare „Albina”, înființată de Spiru Haret (poziția 6), a apărut pe 5 octombrie 1897²⁴. Lucrarea *Descrierea Dobrogei* propusă de către Ioan Nenițescu (poziția 7) nu s-a realizat, așa cum nu a fost inițiat nici proiectul unei reviste de popularizare a României în lume (poziția 8)²⁵.

Concluzii

Sucesiunea de măsuri luate de Spiru Haret privind asigurarea cadrului instituțional pentru realizarea proiectelor de editare critică a izvoarelor narative și documentare românești susține afirmația lui Alexandru Zub că întreaga operă haretiană – atât guvernamentală, cât și științifică – este „un îndemn la claritate conceptuală și înțelepciune practică”²⁶. Discursurile parlamentare, memoriile, actele guvernamentale și proiectele legislative, corespondența prezintă „un matematic și nu un istoric”²⁷, care a putut cuprinde schimbarea de paradigmă în cercetarea istorică românească la începutul secolului al XX-lea, schimbare determinată de interesul imens pentru disciplina istoriei și de creșterea numărului specialiștilor istorici și filologi capabili să dezvolte noi direcții atât în cercetare, cât și în scrisul istoric.

ANEXĂ

Memoriu asupra unor lucrări proiectate la Ministerul de Instrucție publică și Culte

1. Cartea pentru glorificarea patriei și a neamului nostru.

Această lucrare este deja încredințată Dlor Gr. Tocilescu și I. Bianu. Ea va cuprinde 8 până la 10 coale de tipar în 8°. Gândesc să o imprimăm în 20.000 exemplare deocamdată, cari să se distribuie mai ales pe la școlile primare rurale și urbane și să se pună și în vânzare. Tiparul și broșatul ar costa

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem*, p. 70.

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ Alexandru Zub, *Spiru Haret: lecția reformatorului*, în „Luceafărul”, 16 mai 2011 (vezi: <http://www.luceafarul.net/spiru-haret-1851-1912-spiru-haret-lectia-reformatorului>; accesat 29 aprilie 2014).

²⁷ *Operele lui Spiru C. Haret, ed. cit.*, vol. VI, p. 169.

O mică parte din această sumă ar reintra, chiar de la prima ediție, prin vânzarea unei părți din exemplare, vânzare pe care va trebui să o facem cu cel mai mic preț posibil, 25 sau 30 bani exemplarul, cel mult.

2. *Colecția de cântece patriotice și naționale.*

S-a încredințat Dlui Gabriel Musicescu, profesor la Conservatorul din Iași, sarcina de a face o colecție de toate cântecele cu caracter național și patriotic, cari se pot introduce în școli. Se va alcătui pentru una, două, trei și patru voci, cu acompaniament și fără. Ea va servi mai ales maștrilor de muzică vocală, institutorilor și învățătorilor. Se va imprima în 2000 exemplare. Cred că imprimarea aceasta va costa vreo 4000 lei, pe lângă cari trebuie adăogită plata Dlui Musicescu, de 2000 lei. Această cheltuială însă va reintra întreagă din vânzarea exemplarelor.

3. *Tablouri istorice pentru școlile primare.*

S-au însărcinat Dnii Gr. Tocilescu, I. Bianu și Dimitrescu-Mirea cu formarea unor serii de 50 până la 80 de tablouri istorice pentru școlile primare. Însă, cheltuiala acestei lucrări luându-se din fondul alocat în bugetul Casei Școalelor pentru dotarea școlilor primare cu material didactic, nu este locul a se trece aci.

4. *Corpus inscriptionum slavo-romanicarum.*

S-a pus la cale culegerea sistematică a tuturor inscripțiilor române și slave, de pe monumentele din țară, în vederea publicării unui *Corpus inscriptionum slavo-romanicarum*. Cu aceasta, vor fi însărcinați 8 tineri, cari vor lucra sub direcția și după instrucțiunile Dlui Gr. Tocilescu, împărțiți în echipe de câte doi. Fiecare din aceste echipe ar putea termina, în fiecare campanie, câte două județe, așa că, întreaga culegere s-ar putea termina în patru ani pentru toată țara.

Aceiași tineri ar fi însărcinați a termina, și, la nevoie, a ridica și a trimite la Muzeu toate manuscriptele, cărțile, documentele și alte obiecte de importanță istorică și archeologică.

Pentru anul acesta, costul acestei misiuni ar fi de 6000 lei, pe lângă cari se va adăogi prețul transportului celor 8 tineri cu calea ferată, de la un loc la altul, în județele încredințate explorării lor. Creditul acesta s-a și acordat de Consiliul de Miniștri.

5. *Colecția folcloristică.*

Paralel cu lucrarea *Corpus inscriptionum*, ne propunem a urmări formarea unei colecțiuni sistematice de folcloristică: cântece, balade, poezii populare de tot felul, obiceiuri, proverbe etc. Lucrarea aceasta s-ar face în aceleași condiții de plată ca și pentru *Corpus inscriptionum*, și ar necesita, pentru anul acesta, un credit de 3000 lei, pentru 4 tineri, cari ar putea-o termina în 8 județe.

6. *Fundarea unei reviste pentru clasele rurale.*

Este absolută trebuință a se înființa o revistă populară, destinată cu deosebire celor de la țară. Dacă învățământul rural dă așa de slabe rezultate, cu toate cheltuielile și sacrificiile ce se face pentru el, în mare parte cauza este că țăranii nu au nimic de citit. Din această cauză, cei mai mulți uită chiar se citească, după ce au trecut trei, patru, cinci ani în școală. Niciunul nu-și mai poate înprospăta, nici întinde cunoștințele căpătate în școală. Afară de aceasta, ținuți fiind în cea mai completă ignoranță de cele ce se petrec pe lume și chiar în țara lor, ei rămân prada propagandelor celor mai nesănătoase, credulitatea lor fiind în raport direct cu ignoranța lor.

Revista ce doresc să înființăm ar avea de obiect a răspunde la toate trebuințele intelectuale ale locuitorilor de la țară. Ea ar cuprinde articole de agricultură, zootehnie, viticultură, arboricultură, apicultură, istorie, geografie, călătorii, știință populară, invențiile cele mai intrate în uzul curent; ar cuprinde și articule de pedagogie pentru învățători, deciziile, decretele, legile, circularele, cari pot interesa pe țărani, învățători și preoți; în fine tot ce poate fi util vieții rurale. Toate acestea, scrise în limbă curat populară și în forma cea mai simplă și atrăgătoare.

Pentru răspândirea acestei reviste, comptez în linia întâia pe învățători, printre cari s-ar putea face o propagandă activă prin revizori, circulare etc. Prin învățători, ea ar pătrunde la preoți, notari, unii săteni mai luminați sau copii de-ai lor cari au trecut prin școală. Cred că, fără exagerare, se poate compta pe un tiraj de 20.000, chiar de la început.

Revista ar apare de două ori pe lună, în fascicule de câte trei coale de tipar în 8° mare. Ar cuprinde și ilustrații fototipice. Articulele s-ar plăti cu un preț mijlociu de 10 lei pagina.

După calculele făcute, o asemenea revistă ar costa cel mult 72.000 lei pe an.

Pentru a face față acestei cheltuieli am avea: 1) Cifra de 10.000 lei înscrisă azi în buget pentru *Buletinul* Ministerului, care atunci s-ar suprima; 2) Venitul din anunțuri, care s-ar urca la cel puțin 6000 lei pe an, după cum arată cei ce au experiența acestor lucruri; 3) Abonamentele s-ar face cu 5 lei pe an, dându-se remisă de 20% celor ce ar face un număr de 5 abonați, ceea ce ar reduce prețul la 4 lei pe an. La un tiragiu de 20.000, aceasta ar da 80.000 lei pe an; dar dacă comptăm numai jumătate din cifra aceasta, pentru a ține seamă de pierderile de tot soiul, încă rămân 40.000 lei; 4) Dacă s-ar forma o tipografie a Revistei, după cum ar fi de dorit, ar rezulta două economii: una asupra prețului imprimării Revistei, ceea ce ar micșora cheltuiala de 72.000 lei pe an; a doua, prin faptul că imprimările Ministerului, cari figurează în buget și în creditele extraordinare, cu cel puțin 50.000 lei pe an și cari azi se dau prin licitație, s-ar putea face cu o economie de cel puțin 10.000 lei pe an.

Neținând însă seamă de această din urmă cifră, se vede că, pentru a asigura existența Revistei, ar fi nevoie de o subvenție anuală din partea Statului de 20 până la 25 de mii de lei. Dar cheltuiala aceasta este cu totul neînsemnată, dacă se ține seamă de interesul cel mare ce se are în vedere.

Doresc să începem această publicare de la 1 octombrie viitor, pentru ca, la deschiderea Camerelor, să fie deja apărute două sau trei fascicule cari se servesc ca specimen; și nu mă îndoiesc că Camerele nu vor refuza creditele necesare pentru a merge până la bugetul viitor. Cum însă aceste credite nu se vor putea vota mai-nainte de ianuarie viitor, va trebui, pentru a se putea începe, ca să se deschidă de Consiliul de Miniștri un credit de 18.000 lei, pentru a întreține Revista în timpul lunilor octombrie, noiembrie și decembrie.

7. *Descrierea Dobrogei, de I. Nenițescu.*

Lucrarea aceasta, care nu ar fi decât începutul descrierii țării întregi, are o deosebită însemnatate, și e de regretat că încă nu s-a făcut. D. Nenițescu însă pune condițiile următoare: să i se de<i>e 25.000 lei, ca cheltuieli de transport, informații, bibliografii, fotografii etc.; lucrarea Dsale să se imprime în cel puțin 2000 exemplare, din cari Statul se rețină numărul necesar pentru a-și acoperi cheltuielile, iar restul să se de<i>e tot Dlui Nenițescu. Comptăm că lucrarea ar cuprinde vreo 50 coale de tipar, ea ar costa împreună cu clișeurile vreo 9000 lei, pentru imprimat; și, vânzându-se cu 25 lei exemplarul, ar raporta 50.000 lei, reduși la 40.000, sau și la mai puțin, prin scăderea comisionului vânzătorilor. Scăzând din acești

40.000 de beneficiu cheltuielile de 25.000 + 9000 = 34.000 lei ar rămâne să se mai de<i>e Dlui Nenițescu 240 exemplare, în valoare de 6000 lei, așa că, plata Dsale totală ar fi de 31.000 lei.

Pentru a urni însă lucrarea, ar trebui se ni se acorde creditul de 34.000 lei, pentru plata Dlui Nenițescu și a imprimării.

8. Fundarea unei reviste, pentru a face țara noastră cunoscută în străinătate.

Revista aceasta este destinată să facă să înceteze, pe cât se poate, ignoranța străinătății în tot ce ne privește, care a ajuns să fie uneori un adevărat pericol pentru noi. Pentru a se atinge acest scop, nu sunt de ajuns articulele strecurate cu multă greutate și mare parcimonie prin ziarele străine. E vorba să se formeze o revistă, consacrată exclusiv țării noastre, care să o descrie din toate punctele de vedere: istoric, politic, geografic, etnografic, economic și care se pătrundă pretutindeni, să se afle în toate bibliotecile, în redacțiile tuturor ziarelor mari, pe masa tuturor oamenilor însemnați.

După socotelile mele, o asemenea revistă s-ar publica în limba franceză, la București, în fascicule bihebdomadare de câte 6 coale de tipar în 8° mare, imprimate pe hârtie bună velină, cu caractere alese, cu ilustrații fototipice. Articulele s-ar plăti cu 15 lei pagina, în mijlociu. Revista ar apare în 2000 exemplare, din cari cea mai mare parte s-ar distribui gratis în străinătate. Cheltuielile s-ar ridica aproximativ la 72.000 lei pe an. Așa că, pentru a o face să apară la 1 octombrie, s-ar cere, tot ca și pentru Revista rurală, deschiderea unui credit de 18.000 lei.

Recapitulare

Prin urmare, pentru realizarea acestui program, s-ar cere deschiderea, înainte de 1 octombrie sau îndată după această dată, a următoarelor credite:

Pentru cartea națională.....	10.000 lei
Pentru colecția de cântece patriotice și naționale	6.000 lei
Pentru Corpus inscriptionum Slavo-Romanicarum.....	6.000 lei
Pentru colecția folcloristică	3.000 lei
Pentru Revista rurală	18.000 lei
Pentru Descrierea Dobrogei	34.000 lei
Pentru Revista destinată streinătății	18.000 lei

Total 95.000 lei

Dacă însă se scade din acest total suma de 34.000 pentru *Descrierea Dobrogei*, cerută de D. Nenițescu și care se pare cam exagerată, rămâne o cerere de 61.000 lei, pentru realizarea celorlalte șase idei, toate bune și utile.

Ministru 25 Mai 1897
Haret²⁸

Bibliografie:

Surse primare:

- [1] ***, Arhiva Spiru Haret, III Ms. 2, Dosar 54.
- [2] Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I–II, București, Socec, 1913.
- [3] Haret, Spiru C., *Operele lui ... publicate de Gh. Adamescu*, vol. I–XII, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, prefață de Remus Pricopie, [București], comunicare.ro, [2009].
- [4] Torouțiu, I. E., *Studii și documente literare*, vol. VII, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1935.

Literatură secundară:

- [5] Andonie, George Șt., *Istoria matematicii în România*, vol. I, București, Editura Științifică, 1965, p. 213–223.
- [6] Bâldescu, Emil, *Spiru Haret în știință, filosofie, politică, pedagogie, învățământ*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
- [7] Berindei, Dan, *Înființarea Societății Literare (Academice) (1866) și sesiunea din 1867*, în „Studii. Revistă de istorie”, IX, 1956, nr. 5, p. 31–44.
- [8] Bulat, Toma G., *O încercare de a publica un „Corpus inscriptionum slavo-romanicarum”*, în „Romanoslavica”, XII, 1965, p. 241–242.
- [9] Dan, Petre, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, București, 1983.
- [10] David, Aurel V., *Spiru Haret și istoria națională*, în „Opinia națională”, anul XXI, nr. 624, 17 iunie 2013, p. 1–2, nr. 625, 24 iunie 2013, p. 2.
- [11] Dinu, Constantin, *Spiru Haret*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
- [12] Drăghiceanu, V., *Colecțiunile Comisiunii Monumentelor Istorice*, în *Lui Spiru Haret*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1911, p. 802–809.
- [13] ***, *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

²⁸ Semnătură autografă.

- [14] Lapedatu, Alex., *Scurtă privire asupra chestiunii conservării și restaurării monumentelor istorice*, în *Lui Spiru Haret*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1911, p. 780–801.
- [15] Murnu, G., *Știința arheologică și d-l S. Haret*, în *Lui Spiru Haret*, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1911, p. 1147–1151.
- [16] Orăscu, Șerban, *Spiru Haret*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
- [17] Orghidan, Eugen, *Spiru C. Haret – reformator al învățământului românesc*, [București], 1994.
- [18] Vulpe, Radu, *Grigorie G. Tocilescu, cercetător al antichității și director al Muzeului Național de Antichități*, în „Revista Muzeelor”, II, 1965, nr. 1, p. 25–38.
- [19] Zub, Alexandru, *Spiru Haret (1851–1912). Idei haretiene – despre educație și cultură*, în „Lucafaarul”, 15 mai 2011 (vezi: <http://www.lucafaarul.net/spiru-haret-1851-1912-idei-haretiene-despre-educatie-si-cultura>; accesat 29 aprilie 2014); *Spiru Haret: lecția reformatorului*, în „Lucafaarul”, 16 mai 2011 (vezi: <http://www.lucafaarul.net/spiru-haret-1851-1912-spiru-haret-lectia-reformatorului>; accesat 29 aprilie 2014); *Spiritul haretian în cultura română*, în „Lucafaarul”, 22 mai 2011 (vezi: <http://www.lucafaarul.net/spiritul-haretian-in-cultura-romana>; accesat 29 aprilie 2014).